

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В ГОРГАНАХ І СВИДОВЦІ

*Гаман Ю., Матвій В.**Львівський національний університет імені Івана Франка*

Розглядається придатність природних комплексів Горган і Свидівця для розвитку активного туризму. Саме ці гірські масиви зараз є найбільш популярними серед туристів, оскільки Горгани – це маловивчена в науковому плані територія, а Свидівець – популярний для гірськолижного та пішого туризму.

Ключові слова: природний комплекс, ландшафтна місцевість, гірський хребет, активний туризм.

Українські Карпати, завдяки своїй доступності, мальовничості та високій пішохідній прохідності завжди користувалися попитом у туристів. Зокрема, наприкінці 80-их років близько 10% всіх туристів у Радянському Союзі надавали перевагу відпочинку в Карпатах. Більше відпочивало тільки на Кавказі (14%) [6]. На початку 90-х років відбулося суттєве зниження туристичної активності, що було пов'язано із складною політичною та соціально-економічною ситуацією. Проте в останні роки спостерігається збільшення кількості вітчизняних та іноземних туристичних груп, які відвідують Українські Карпати.

Придатність району для проведення масових туристичних екскурсійних заходів визначається рядом факторів, що обумовлюють задоволення потреб туристів та їх безпеку. Гірські масиви Свидовець та Горгани є унікальними природними комплексами Українських Карпат. При порівнянні цих двох відмінних районів можна простежити різницю, як у ландшафтній структурі, так і в складності проходження туристичних маршрутів у кожній місцевості окремо, порівнюючи їх між собою.

Особливий інтерес для туристів становлять Горгани – унікальний для Карпат гірський масив, для якого характерним є наявність великої кількості кам'яних розсипів та осипищ (греготів) при відсутності типових полонин. Це одна з найбільш важкодоступних і найменш заселених ділянок в Українських Карпатах [5, 10].

Згідно з ландшафтним районуванням Горгани відносяться до низькогірно- та середньогірно- скибового видів, розміщені в основному в межах Івано-Франківської області, за винятком привододільних схилів Закарпаття і займають межиріччя верхніх і середніх течій рік Свіча, Лімниця, Бистриця Солотвинська, Бистриця Надвірнянська, Прут. Довжина гірської смуги досягає 120 км при ширині 25-30 км, а за Прутом пасмо звужується до 12-15 км. Тут виділяється 7 хребтів з висотою понад 1700 м над р.м.[5].

Для Горган характерне різке наростання абсолютних висот від 1300-1400 до 1800 м і вище. Основною рисою Горган, що відрізняє їх від інших

масивів Карпат є наявність значних площ крупнобрилових розсипів і осипищ, які поширені в основному на гребенях хребтів та на їх південних схилах. Тут майже повністю відсутні класичні карпатські полонини з потужним трав'яним покривом. Наявність греготів обмежує можливість організації нічлігу у верхньому ярусі хребтів, з одного боку це пов'язано з відсутністю питної води, з іншого – кам'янистим покривом. Субальпійська рослинність має острівний характер поширення з перевагою чагарників, чагарничків та криволісся сосни муго (жерепу), у зв'язку з чим значно ускладнюється пішохідна прохідність даної території. У суцільних заростях жерепу пройти можна лише по гірських стежках, які мають місцеву назву "райтштоки" [1, 3, 11].

Ліси представлені в основному хвойними породами – смерекою та ялицею, які менш вибагливі до едафічних умов. Значно менше поширений бук європейський. Зустрічаються також окремі масиви сосни кедрової європейської, на гірських болотах – пригнічена сосна європейська (релікти раннього голоцену) [3].

На відміну від Свидовця, Горгани є досить слабо освоєним у туристичному відношенні регіоном. На Свидовці з давніх часів випасають худобу і тому доступ до найпривабливіших куточків масиву дуже легкий. В цей же час у Горганах, щоб дістатись на найвищу вершину треба подолати десятки кілометрів від залізниці переважно по бездоріжжю, тому що сільськогосподарська діяльність тут майже відсутня.

Для розвитку пішохідного та гірського туризму в Горганах склалися досить сприятливі умови (про що говорить велика кількість туристичних маршрутів), лижні маршрути майже відсутні на відміну від Свидовця, де цей вид відпочинку розвинений чи не найкраще в Українських Карпатах. Для цього тут створено найвисокогірніші відпочинкові туристичні бази в урочищі Драгобрат (1450 м.н.р.м.) де лижний сезон, завдяки унікальному мікроклімату, триває з листопада до кінця травня, а іноді стабільний сніговий покрив тримається досередини літа.

Також слід зазначити, що за останні п'ять років все більшої популярності набуває велосипедний та водний туризм, джипінг та квадро туризм [4, 7].

Хоча не всі туристично-масові заходи проводяться для зарахування категорії, та маршрути їх часто співпадають (радіальні виходи на вершини чи екскурсії коротші за тривалістю, але за складністю можуть бути такими самими), і повинна бути гарантія безпеки при їх подоланні. Горганські, так само як і Свидовецькі пішохідні, гірські та лижні маршрути за всіма показниками належать до першої та другої категорії складності. Тільки з радянських часів по території хребта Свидовець у поєднанні з Чорногорою у зимовий період проходив маршрут третьої категорії складності (до створення на Чорногорі Карпатського Національного Природного парку у 1980 році). Також скелі північно-східного макросхилу хребта Свидовець придатні для скелелазання та взимку для заняття альпінізмом. У Горгани взимку доступ важчий (велика кількість снігу та мало розвинута інфраструктура). З огляду на інші види туризму, такі як вело, квадро туризм та джипінг, хребти Свидовця являються найбільш придатними, в Горганах ці види туризму присутні і мають можливість подальшого розвитку в підніжжях хребтів та в межах річкових долин [7].

Тепер розглянемо в порівнянні ландшафтні основи придатності районів для масового туризму на рівні висотних місцевостей ландшафту Свидовця та Горган.

А – висотна місцевість альпійсько-субальпійського кам'янистого високогір'я (Горганські греготи). Цій місцевості на Свидовці відповідає місцевість А₁ – випуклого пенепленізованого альпійсько-субальпійського (полонинського) високогір'я. Абсолютні висоти другої місцевості дещо більші за місцевість горганських греготів. Також місцевість А₁ за площею значно переважає першу. Сюди входять найвищі вершини масиву Свидовець, які мають понад 1700 м н.р.м. (? біля 10 вершин) [4, 5]. У літній час ця ділянка хребта великої складності на маршруті не виявляє на відміну від Горган. Сюди входять найвищі вершини і вузькогребеневі та пригребеневі крутосхилі поверхні, висота яких перевищує 1500 м н.р.м. Поверхня території даної місцевості майже на 90% вкрита кам'яними розсипами. Саме цей фактор масово притягує сюди туристів, оскільки в Карпатах (як в Українських так і інших регіонах) подібного явища немає. Кам'яні розсипи вкриті накипними лишайниками, поширені післяльодовикові форми рельєфу, майже повна відсутність ґрунту, специфічні фрагментарні рослинні угруповання, і що завжди є мрією кожного туриста –

найвищі вершини Горган роблять цю місцевість унікальною та найбільш популярною, незважаючи на найскладніші природні умови та досить високу небезпечність району. Пригребенева лінія Свидовця тут дуже широка, вкрита травою і тільки під час негоди (поганої видимості) можна потрапити у небезпечну ситуацію, наприклад зриву у кар північно-східної експозиції. На території місцевості інтенсивний рух спостерігається майже цілий рік, а у Горганській місцевості альпійсько-субальпійського кам'янистого високогір'я літом та у перші місяці осені. Зимом дана територія є майже недоступною.

Враховуючи унікальний набір фізико-географічних відмінностей двох місцевостей можна сказати, що Горганська місцевість є більш приваблива для туриста, але у свою чергу більш небезпечна. Проте дана Горганська місцевість придатна, на відміну від Свидовця, лише для пішого туризму. На даній місцевості Свидовця розвинуті всі види туризму: піший, лижний, вело, а особливо розвинуто в останні п'ять років набув квадро туризм та джипінг. Що почало сприяти розвитку лінійної ерозії не лише по дорогах, а й обабіч, тому що кожен водій старається прокласти для себе нову дорогу не зважаючи на руйнування природного середовища.

Б – Горганська місцевість давньольодовикового ерозійно-аккумулятивного субальпійського лісового середньогір'я, якій відповідають дві місцевості Свидовецького масиву Б₁ – різко ввігнуте давньольодовикове-ерозійне субальпійське високогір'я та Б₂ – пологосхиле давньольодовикове-аккумулятивне лісисто середньогір'я, пов'язані із плейстоценовим зледенінням і представлені реліктовими карами [8]. На хребті Довбушанка такий кар знаходиться на північно-східному схилі гори Довбушанка, також такі кари, але мало виражені, знаходяться на хребті Синяк. Основним чином ці кари добре виражені на масиві Свидовець, де їх нараховують біля шести. Представлений цей тип місцевостей крутосхильними урочищами – головним чином карами, цирками (котлами). Переважні висоти цього типу 1350-1650 м. Ця місцевість знаходиться над верхньою межею лісу і вкрита чагарниками зеленої вільхи, чорнице-буяховими пустищами з конусами осипів та дрібними льодовиковими озерами і торфовищами на днищах котлів. У Горганах бічні ступінчасті стінки кару перекриті греготами з гірсько-сосновим криволіссям, яке ускладнює рух. Проходження греготів у цій частині вимагає страхування, зимою ця частина доступна тільки альпіністам. На середніх і нижніх частинах схилів проростають смерекові ліси, також тут зосеред-

жені трав'яно-мохові болота. Ще тут зустрічаються (в нижній частині) фрагментарні угруповання кедра європейського – реліктового виду Українських Карпат. Даний тип місцевості представляє собою добре виражену післяльодовикову форму рельєфу. Для туристів він є найважчим до подолання із за густих заростей карликової сосни (жерепу) та небезпечних кам'яних і рухомих, стрімких ділянок. Але ця обставина найбільш приваблює людей, які полюбляють екстремальні подорожі.

В – місцевість стрімкосхилого ерозійно-денудаційного лісистого середньогір'я поширена в двох районах дослідження і саме в межах цих місцевостей можна спостерігати природну межу лісу, особливо чітко прослідковується лавинний тип. Тут розташовані вузькі і глибокі долини притоків головних річок. В східній частині Горган розміщені відроги (хребтів Підбуківцем, Явірник, Ліснів, г. Синечка, г. Підмеречек та багато ін.). На південно-західних схилах Свидовця цікавим для туриста є унікальні букові ліси які ростуть тут до місцевості Б₁[3].

Д – місцевість високих терасованих вторинно лучних схилів розміщена в межах 400-800 м н.р.м. в Горганах і представлена дрібноступінчастими схилами, які виходять до головних рік ландшафту. Ступінчасті схили місцевості в минулому були покриті буковими, ялицевими і смерековими лісами. На сьогоднішній день тут переважають післялісові луки. На Свидовці ця місцевість представлена фрагментами верхніх терас і спадистих схилів на висотах від 460 до 1000 м. Місцевість цього типу зайнята переважно післялісовими, різнотравнозлаковими (з переважанням костриці) луками та ділянками букових і ялинових лісів (в залежності від макросхилу) на бурих лісових і частково дерново-буроземних ґрунтах. На території місцевостей знаходиться велика кількість пам'яток природи та заповідних об'єктів як місцевого, так і загальнодержавного значення [1, 3, 7]. Тут розвинений не лише пішо-екскурсійний туризм, але й вело, квадро туризм та джипінг [2, 6, 8].

Е – остання місцевість терасованих днищ міжгірських долин у Горганах представлена алювіальними терасами і вузькою заплавою рік ландшафту Бистриці Надвірнянської та Прута та нижніх течіях деяких з їх притоків. Місцевість Е₁ – терасовані днища річкових долин (заплава і нижні тераси) Чорної Тиси, Косовки з вузькими крупногалечниковими заплавами та супіщаними I і II надзаплавними терасами, що зайняті дорогами, окремими садибами розтягнутих на цілі кілометри сіл. Лісів тут немає, за винятком невеликих заростей

вільхи. Цей ступінь розташовується на висотах 450-850 м. У Горганах ця територія є також найкраще освоєна людиною, тут розташовано багато пам'яток природи та баз відпочинку. Також тут вже появляється такий вид туризму, як водні сплави по річках Чорна Тиса та Бистриця Надвірнянська.

Найбільше пішохідних туристичних маршрутів проходить по території висотних місцевостей днищ міжгірських та річкових долин (Е, Е₁), високих терасових вторинно-лучних схилів (Д) та слабоспадистих поверхонь високих терас (Д₁). Категорійні маршрути проходять по територіях всіх висотних місцевостей (включаючи А, А₁, Б, Б₁, В, В₁); траси, що відносяться до категорії гірського туризму (окрім підняття на хребти та вершини включає обов'язкове проходження маршрутами по гребенях хребтів та ночівлі в умовах високогір'я), переважно проходять по територіях стрімкосхилого ерозійно-денудаційного лісистого середньогір'я (В, В₁), давньольодовикового ерозійно-аккумулятивного лісистого середньогір'я (Б, Б₁), альпійсько-субальпійського високогір'я (А, А₁), включаючи також решту місцевостей. Лижні траси прокладені по територіях місцевостей Б, Б₁, В, В₁, Д, Д₁. На Свидовці також на місцевості А₁ (урочище Драгобрат 1450 м.н.р.м. із вершиною Стіг 1704 м.н.р.м.) [2, 12].

Пішохідні та вело туристичні траси, що прокладені по території місцевостей Е, Е₁; Д, Д₁ переважно співпадають з основними транспортними комунікаціями господарського призначення. Але деякі з цих шляхів є тимчасовими, оскільки переважно призначені для трельовання лісу і при припиненні їх експлуатації вони дуже швидко зникають. В основному їх немає на карті і вони сильно ускладнюють орієнтування на місцевості, проте головні транспортні шляхи залишаються в досить доброму стані. В Горганах траси маршрутів, що проходять по стежках є в досить запущеному стані, оскільки в останні роки на їх територіях не проводилась прочистка, відсутнє або застаріле туристичне маркування (система певних знаків на деревах, валунах чи інших навколишніх об'єктах вздовж доріг та стежок, що вказує на правильний вибір маршруту чи місця ночівлі тощо). На Свидовці ця проблема виникає у меншій мірі, бо верхня частина масиву добре проглядається, має широкі стежки, подекуди й дороги, що не ускладнює орієнтування. В свою чергу у місцевостях середньогір'я прокладені дороги, по яких ще до цього часу спостерігається рух автомобілів до найближчих полонин, в сільськогосподарських цілях не враховуючи квадро циклів та джипів [12].

Запущеність пішохідних туристичних стежок є основною проблемою як для розвитку туризму, так

і з боку щодо техніки безпеки при русі по цих маршрутах (так, наприклад, рух по кам'янистому траверсу вкритому вітровалом та буреломом є досить складним та небезпечним). Щодо шкідливих процесів, поширених на цих ділянках, вони проявляються тільки під час несприятливих погодних умов (зливові дощі, повені, снігопади і т.п.) і реальної загрози для груп не становлять (за винятком ділянок, на яких розвинутий інтенсивний площинний змив, розмив та поширені зсуви та осипища). В цілому ці місцевості є найбільш придатними для розвитку туризму, оскільки тут добре розвинута та розміщена більшість архітектурних пам'яток та пам'яток природи. Складність цих маршрутів пов'язана переважно з подоланням гірських хребтів та перевалів, виходом на вершини, оскільки це пов'язано з різними перепадами висот та зміною місцевостей (зміна напрямку вітру, температури, інсоляції). Траси маршрутів, котрі проходять по території висотних місцевостей АА₁, ББ₁, ВВ₁, відносять до складнішої категорії і використовують для категорійних походів як пішохідного, так і гірського туризму, якщо це дозволено дирекцією заповідника чи КРС.

Пересування цими місцевостями сильно залежить від погодних умов та пори року, що досить сильно ускладнює подолання маршруту (особливо по території альпійсько-субальпійського високогір'я, оскільки територія цієї місцевості в Горганах майже повністю вкрита кам'яними розсипами). Траси цих маршрутів знаходяться в досить запущеному стані, що робить їх використання важчим (особливо це маршрути хр. Добошанка-Поленські, на Явірник, долини рік Зелена, Жинчик, Довжинець).

Лижні туристичні маршрути прокладають з появою стійкого снігового покриву. Вони проходять по території майже всіх висотних місцевостей, крім альпійсько-субальпійського високогір'я, оскільки ця місцевість є найбільш потенційним лавино-небезпечним районом. Тільки деякі заплановані маршрути Свидовецької частини місцевостей А₁, Б₁ є безпечними від лавинної небезпеки, окрім північно-східних схилів масиву [2, 12].

У Горганах переважно прокладають маршрути по південно-західних макросхилах, які є більш

пологими та краще проглядаються для орієнтування. Також прокладання лижних трас затруднюють численні буреломи та вітровали, які є дуже складною перешкодою та становлять потенційну небезпеку для лижників на маршрутах. Велотуризм більше розвинутий на Свидовці і вимагає менших зусиль від туриста та є менш небезпечним по відношенню до Горган.

Отже, проаналізувавши розвиток різних форм туризму на території різних природних комплексів з іншими морфологічними рівнями можна зробити висновок, що в цих ландшафтах туризм набув досить значного

Список літератури:

1. Козій Г.В., Стойко С.М. Матеріали до вивчення рослинності Свидовицьких гір. Український ботанічний журнал, 1958, №3.
2. Краткий справочник туриста/ ред. Штюмер Ю.А. – М.: Профиздат, 1985. -272 с.
3. Малиновський К.А. Рослинність високогір'я Українських Карпат. – Київ: Наукова думка, 1980. -280 с.
4. Природа Закарпатської області//Під ред. проф. Геренчука К.І. – Львів: Вища школа, 1980 -170 с.
5. Природа Івано-Франківської області / під ред. К.І. Геренчука. – Львів: Вища школа, 1973. – 160 с.
6. Путрик Ю.С., Свешников В.В. Туризм глазами географа. – М.: Мысль, 1986. – 158 с.
7. Рожко І.М., Сенчина Б.В., Швець М.Й. Передумови та перспективи розвитку туризму у межах карпатського високогір'я Гуцульщини // Тез. Доп. наук.-прак. конф. "Екологічні передумови розвитку рекреації на Гуцульщині". – Яремче, 1996. – С. 78-80.
8. Сітницький Ю. Мандрівки по Карпатам. – Львів: Бібльос – Брук, 1993.
9. Спутник туриста. – Київ: Здоров'я, 1991. -360 с.
10. Стадницький Д.Г. Деякі структурно-орографічні особливості Горган. – Львів: Вісник Львівського Державного університету ім. Ів. Франка. Серія географічна №1, 1962.
11. Трибун П. Сиві греготи Горган // Зелені Карпати. – Рахів: КБЗ, 1994. – № 3-4. – С. 24-25
12. Украинские Карпаты. Атлас туриста. – М., 1987.
13. Украинские Карпаты. Природа. – Київ: Наукова Думка, 1988. –207 с.

Gaman Y., Matviyiv V. The development perspectives of active tourism in Gorgan's and Svydovec. The nature complexes of Gorgan's and Svydovec to active tourism development suitability were considered in article. That mountain missives today are most popular among tourists because Gorgan's is lesser known in science site territory and Svydovec – popular skiing and pedestrian tourism.

Key words: nature complex, landscape localities, mountain ridge, active tourism.